

AHİLİK

ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

“Kalite Merkezli Bir Yaşam”

20-22 Eylül 2011 Kayseri

BİLDİRİ KİTABI

Editör

Doç. Dr. Ali Çavuşoğlu

Kayseri 2011

**Sempozyumun gerçekleřmesine katkı saęlayan Erciyes niversitesi'ne;
Kayseri Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüęüne; Kayseri Ticaret
Odası'na; Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği'ne; Kayseri Ticaret
Borsasına; Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifine
teřekkür ederiz.**

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği

Baskı : Candan Matbaacılık 332 21 31-32 Kayseri

Yazıların muhteva, imla ve noktalamasından yazarları sorumludur.

İÇİNDEKİLER

Açış Konuşmaları - 8

Düzenleme Kurulu Başkanı, İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Zeki Duman – 8-10

Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı, Mustafa Alan – 11-13

Sempozyum Başkanı, Erciyes Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fahreddin Keleştimur – 14-15

Açış Konferansı , Prof. Dr. Ömer Torlak, Eskişehir Anadolu Ün. İkt. Tic. İl. Fak. Dekanı, Ahilik ve İş Ahlâkı – 16-23

1. Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Saffet Sarıkaya

Ziver Hüseyinova (Dr.), Fars Edebiyatında Ahilik – 24-44

Namık Musali (Yrd. Doç. Dr.), Safeviler ve Ahiler – 45-67

Naile Süleymanova (Associate Professor), Tarihi Süreçde Azerbaycan'da Ahilik ve Ahiler – 69-80

2. Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bekir Çoksevrim

Bekir Çoksevrim (Prof. Dr.), Bir Ahi'nin Profili – 80-91

Saffet Sarıkaya (Prof. Dr.), Bazı Rifai Fütüvvet-nameleri Üzerine Bir Değerlendirme – 92-107

Vahit Göktaş (Doç. Dr.), Ahilikte ve Tasavvufta Bazı Ahlaki Eğitim Metotlarının Mukayesesi – 107-125

Nevzat Aydın (Yrd. Doç. Dr.), Hz. Peygamber'in Sünnetinde Ahilik Değerler Sisteminin Temel Referansları – 126- 138

3. Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ahmet Kamil Cihan

Ahmet Kamil Cihan (Prof. Dr.), İslam Filozoflarının Amelî Sanatlara Bakışı 139-151

Ömer Özden (Prof. Dr.), Ahilik ve İş Ahlakı – 152-168

Arıcan, M. Kazım (Doç. Dr.), Felsefî Düşünce Bağlamında Ahi Evren – 169-181

Mohammadamin Shahjouei (Member of Iranian Institute of Philosophy), Ikhwan al-Safa wa Khillan al-Wafa, philosophy, co-operation, ethics, religion, gnosticism – 182-185

4. Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Güllü Yoloğlu

Güllü Yologlu (Prof. Dr.), Ahilerin şanlı tarihine gölge salanlar – 186-192

Kadir Özköse (Prof. Dr.), Tasavvufî Öğretiler Bağlamında Ahilikte Şahsiyet Eğitimi – 193-199

Süleyman Demir (Ahi Kültürünü Arş. ve Eğt. Vakfı Ynt. Kurul Üye.), Kadın Girişimci Fatma Bacı ve Günümüz İş Hayatında Kadının İşlevi – 200-204

Mustafa Güneş (Yrd.Doç.Dr.), Geçmişten Günümüze Sosyal Bir Kurum Olan Ahilik – 205- 218

5.Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ömer Özden

Selahaddin Döğüş (Doç. Dr.), Anadolu’da Sosyal Örgütlenme Sürecinde Ahiliğin Rolü – 219- 243

Adıbelli, Ramazan (Yrd. Doç. Dr.), Ahiliğin Varoluşsal Boyutu – 244- 260

Yuriy Averyanov (Assisstant Prof.), Men's unions among the peoples of the Caucasus in comparison with the Brotherhood of Ahi – 261- 263

Özlem Muraz Özdemir (Arş.Gör.), Anadolu Türkmenlerinin Yerleşik hayata Geçmesinde Ahiliğin Rolü – 264- 272

Konferans

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal, Ahilik Kültürünün Temel Kaynaklarından Ahi Şecere-nameleri – 273- 297

6.Oturum, Oturum Başkanı: Prof Dr. Kadir Özköse

Muhittin Eliaçık (Prof. Dr.), Kayseri’de Bulunan Ahi İsa Zaviyesi Ve Vakfiyla İlgili Arşiv Belgeleri -298- 319

Emel Kılıç (Uzman), Ankara’da Ahi Yerleşim Adları – 320- 358

Tuğçe Coşkun (Öğrenci), Ahilik Teşkilatındaki Ticaret Anlayışının
Günümüz Ticaret Anlayışına Etkileri – 359- 378

7.Oturum, Oturum Başkanı: Prof. Dr. Fatih Köksal

Mehmet Fatih Köksal (Prof. Dr.), Ahilerde Yeme - İçme ve Yemek Kültürü
379- 389

Abdul-Ghani Ali Al-Ahjury (Dr.), Akhism and Dynasty in the historical
process in the light of Ibn Khaldun's Related Theory – 390- 394

Güray Kırpık (Doç. Dr.), Sühreverdi'nin Dilinden Fütüvvet ve Ahilik -395
402

Demirtaş Funda (Yrd. Doç. Dr.), Fütüvvet ve Ahi Birliklerinin Askerî ve
Siyasî Faaliyetleri Üzerine -403- 423

Durdu Mehmet Burak (Doç. Dr.) , Ahilikte Askerlik Şuuru, Kayseri ve
Havalisindeki vatandaşlıktan çıkarılan Asker Kaçakları – 424- 446

Abdulkadir İnaltekin, Toplumsal Ahlak Bağlamında Ahilik Teşkilatının
Fütüvvet, Edeb ve Erkan İlkeleri – 447- 456

Tiyatro, Feta, yazan: Volkan Lafçı 457-468

Tiyatro, Pîr-i Debbag, yazan: Abdullah Öztürk 469-484

8. Oturum, Değerlendirme ve Kapanış – 485-487

Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal, Prof. Dr. Güllü Yoloğlu, Prof. Dr. Saffet
Sarıkaya

Bildiri sahipleri elektronik posta adresleri 488

Sempozyum resimleri 489

AHİLİK VE TASAVVUFTAKİ BAZI MÜŞTEREK AHLAKİ ÖGELER

Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ¹⁹⁹

Özet

Ahilik 13. Yüzyıldan itibaren yaklaşık 500 yıl etkili olmuş bir teşkilattır. Ahlaki, askeri ve siyasal alan dışında, sosyal ve ekonomik alanlarda da etkili olmuş bu teşkilatın tasavvufla örtüşen çok yönü vardır. Ahilik daha çok bir meslek teşkilatı olarak görünmekle beraber, askeri ve ahlaki alanda da ön plana çıkmıştır. Tasavvuf da bir ilim olduğu kadar aynı zamanda bir hâl ve eğitim işidir. Bu sebeple gerek ferdi gerekse toplumsal hayatta derin izler bırakan önemli müesseseler kurmuştur. Bunlardan biri insan nefsinin terbiye etmeyi hedefleyen tarikatlardır. Ahilik ve Tasavvuf bu manada pek çok müşterek ahlaki terbiye metodu benimsemiştir. Özellikle Anadolu ahiliğinin mistik bir tarikat olarak görülmesi bu bakımdan anlamlıdır. Biz bu tebliğimizde Ahilik ve Tasavvufun bazı müşterek ahlaki prensiplerini mukayeseli bir şekilde ele almayı düşünüyoruz. Konu ele alınırken fütüvvetle ilgili referanslar da zaman zaman verilecektir.

Anahtar Kelimeler: ahilik, tasavvuf, ahlak, fütüvvet, eğitim

Akhism And Some Common Ethical Elements With Sufism Abstract

Ahiism is an organization which has been effective for 500 years starting from 13th century. This organization, which had influence on military and political fields as well as social and economic fields, have many common aspects with Sûfism. Whereas ahiism is seen as a professional organization, it also had great achievements in military and ethical fields. Sûfism relates to personal status and education as it is a science. For that reason, it has established important institutions which had deep impacts on both individual and social life. One of these are the sûfi paths (tariqas) which aim at training human soul. Ahiism and Sûfism have adopted many common ethical methods of training in this context. In particular, it is of importance that Anatolian ahiism is considered as a mystical tariqa. In this paper, we envisage to study some common ethical principles of Ahiism and Sûfism in a comparative manner. References to futuwwa will be given from time to time when studying the subject.

¹⁹⁹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi email: vahitgoktas@gmail.com

Keywords: Ahism, Sûfism, ethics, futuwwa, training

Giriş

Sempozyumumuzun başlığı “Uluslararası Ahilik Sempozyumu, Kalite Merkezli Bir Yaşam” olarak belirlenmiştir. Kalite Merkezli Yaşam’da ahilik ve tasavvuftaki ahlaki kurallar vazgeçilmezlerimiz arasında yer almaktadır.

Tasavvufun pek çok tanımı olmakla beraber ağırlıklı olarak İslam dini’nin ahlaki veya ihsanla alakalı yönüyle ilgili olduğu yönünde vurgular yapılmıştır. Nitekim İslam dini bir ahlak nizamı benimsemiştir ve bu nizamdaki temel öge ise “ahlaklı insan” olmuştur.²⁰⁰ Ahlakın temel hedefi ise iyi insan dediğimiz, kamil insanlar yetiştirmek ve bunun için bireyin toplum içinde ve dışında nasıl davranması gerektiğini belirlemektir. Tasavvufta insan-ı kamile ulaşma yolundaki ruhsal tekamül süreci Ahilik’te de meslek hayatı ile birlikte yürütmektedir.

Terim olarak ahiliğin temelini oluşturan fütüvvetten bahsedenler aynı zamanda birer sûfidirler. Bu nedenle ahilik ve tasavvuf arasındaki ilgi ve çizgi önemlidir. Sufilerce fütüvvet, tasavvufi yaşantının önemli mertebelerinden birisi olarak kabul edilmekteydi. Onlara göre, fütüvvet, iyi davranışların toplamından ibaret olan bir yaşam tarzıydı. Bu yaşam tarzı, Peygamberlerin ve İslam büyüklerinin yüksek vasıflarıyla belirginleşmişti.²⁰¹

Ahilik kurumunun doğru anlaşılması, fütüvvet kurumunun ve ideallerinin doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Zira, ahilik hicri ikinci yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan fütüvvet anlayışının ve bu anlayışın cisimleştiği sosyal örgütlenme biçiminin Anadolu’da kazandığı özel bir biçimdir. Bu düşünceden hareketle öncelikle fütüvvet müessesesinin incelenmesi uygun olacaktır.²⁰²

Öncelikle ahiliğin temelini oluşturan fütüvvet ve tasavvuf en temel klasik tasavvuf kaynaklarımızdan biri olan Kuşeyri (ö.465/1073)’nin Risale’sinde makamların işlendiği ahlakla ilgili olan bölümde ayrı başlıklar halinde ele

²⁰⁰ Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2004, s. 32.

²⁰¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *“İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”*, İ.Ü.İ.F.M., İstanbul, 1949-1950, c. 11, s. 208.

²⁰² Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, *Ahilik Ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Y.2004, S.15, s.356.

alınmıştır. Bu temel eserdeki bu iki başlıkla ilgili tanımlardan yola çıkarak konumuzu işlemeye devam edeceğiz.

Fütüvvet

Ahiliğin temelini teşkil eden fütüvvet kavramı olarak, genellikle başkasını kendine tercih etmek, engin bir mürüvete sahip olmak demektir. Lügatte cesaret, yiğitlik ve mertlik anlamına gelen fütüvvet, tasavvuf çevrelerinde diğergâmlık, cömertlik ve şefkati de içine alan bir terim olmuştur. Bu özellikleri taşıyanlara ise Feta (yiğit, cesur, cömert) denir. Fütüvvet kavramı Kur'an'daki "isar" kavramı ile irtibatlı ve yakın anlamlıdır. Bu tanımlara baktığımızda fütüvvetin de tamamen ahlaki temeller üzerine oturduğunu çok rahat müşahade edebiliriz.

Aslında fütüvvetle tasavvufu birbirinden net çizgilerle ayırt etmek pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü ilk dönemlerde sūfi aynı zamanda bir fetâ'dır. Bundan dolayı sūfiler fetâ'yı "sūfi", fütüvveti de "tasavvuf" olarak tarif etmekte bir sakınca görmemişlerdir.²⁰³ Bundan dolayı olsa gerek Sülemî'nin Kitâbü'l-fütüvve'sinde anlattığı fütüvvetle ilgili adab ve ahlaki vasıflar aynı zamanda sūfide de bulunması gereken meziyetlerdir.²⁰⁴

Fütüvvet anlayışına temel teşkil eden bazı hadislerin de sūfilerce nakledilmiş olması tasavvuf fütüvvet arasındaki irtibatı daha da kuvvetlendirmektedir. Mesela Kuşeyrî "Kul müslüman kardeşinin ihtiyacını giderdiği müddetçe Allah da onun ihtiyacını giderir" ve Muhyiddîn b. Arabî "Bir kavmin efendisi ona hizmet edendir" hadislerini naklederler. Bir başka hadiste de "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır" buyrulur.

Tasavvufi eserlerin fütüvvet bahislerinde ve fütüvvetnamelerde bu tür ahlaki ilkeler işlenmiştir. Bu bakımdan fütüvvet Allah'ın emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zahiren ve batınen, gizli ve açık ahlakın en güzeline sarılmadır. Fütüvvet kendini değil, Peygamberimiz gibi ümmetini düşünmek, insanların dertleriyle dertlenmek, kendisi için istediğini başkaları için istemek, kusur ve ayıp örtücü olmak, nefse düşmanlık, fakirleri sevmek, zenginlerin peşinde dolanmamak, eline girenle çıkanı bir görmek, kimseye kin tutup düşman olmamak, kimseden mürüvvet ve insaf beklememek, herkese karşı mürüvvet ve insâf sahibi olmak, dünyadan da ukbâdan da geçmektir.

²⁰³ Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", DİA, s. 260.

²⁰⁴ Aynı yer.

Fütüvvet bazen tasavvuf ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte ahlaki nitelikli bir tasavvuf kavramı olarak kullanımı daha yaygındır. Fütüvvet yolundaki melâmet anlayışına göre çalışıp kazanmak (iktisab) ve başkalarına yük olmamak, 'arif' unvanıyla anılıp başkalarına yük olmaktan daha iyidir." Bu yolun mensupları hem kendilerini gizlemek, hem de çalışıp kazanarak başkalarına yük olmamak için bir meslek sahibi olmayı ve o meslek unvanıyla anılmayı zahid ve sûfi unvanlarıyla anılmaya tercih etmişlerdir. Bu ise tasavvuf'ta meşhur tanım olan "Tasavvuf yar olup bar olmamaktır. Gül-i gülzar olup har olmamaktır" anlayışıyla birebir örtüşen bir durumdur.

Ahilik fütüvvetin Anadolu'da sûfi karaktere bürünmüş şekli olarak yorumlanmıştır. Nitekim Ömer Lütfi Barkan Anadolu ahiliğini mistik bir tarikat olarak görmektedir.²⁰⁵ Aynı zamanda ahiliğin esasları, ahlaki ve ticari kaideleri, ahiliğin nizamnamesi olarak adlandırabileceğimiz fütüvvetnamelerde yazılıdır.²⁰⁶

Fuad Köprülü ise Ahilerin fütüvvet mesleğine sâlik olup, senetlerini Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e kadar götürdüklerini ve diğer sûflerin hürkalarına karşılık, fütüvvet şalvarı giydiklerini belirtir. İçlerinde birçok kadı, müderrisler de bulunan Ahilik teşkilatının herhangi bir esnaf topluluğu değil, o teşkilat üzerine istinâd eden, akîdelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabileceği görüşünü savunur.²⁰⁷

Bunun yanında ahiliğin yapılanması ve teşkilatlanması tarikatlara benzemektedir. Ahiler şehir köy, kasaba ve dağ başlarında zaviyeler kurmuşlar tarikata benzer bir yapılanma içine girmişlerdir.²⁰⁸ Ahilik İslam ahlakının yaygınlaşmasında da önemli bir rol üstlenmiştir. Bir yan teşkilatı konumundaki Rum abdalları Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında büyük rol oynayan, genellikle gezgin sûfi ve dervişlerdir.

Ayrıca tasavvuftaki meşreb farklılıkları ve tarikatların varlığı ile ahilikteki meslek farklılıkları, insanın yaratılış olarak farklı meşreb, meslek ve mezhebe

²⁰⁵ Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolanizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, c. II, Ankara 1942, s. 283.

²⁰⁶ Ziya Kazıcı, "Ahilik", DİA, c. , s.541.

²⁰⁷ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976, s. 212-213.

²⁰⁸ İbn Batuta Seyahatnamesi, çev. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1971.

yatkın olması ve islamdaki esneklik dolayısıyla iki kurum arasındaki benzerliğe farklı bir misal olarak gösterilebilir. Tasavvuf yoluna giren müridin muvaffak olabilmesi için meşrebine uygun bir tarikata girmesi gerektiği gibi ahilikte de yamağın veya çırağın yatkın olduğu mesleğe yönlendirilmesi esastır. Her iki kurumda da istisnai durumlar hariç şeyh veya usta değiştirmek hoş karşılanmaz. Tasavvufta tarikat pirleri, Ahilik'te meslek pirleri yolun veya mesleğin kurucusudurlar. Her iki kurumda Şeyh-Ustaya teslimiyet ve saygı azami derecede önemli görülmüştür. Zaviyelerde insanlar şeyh-mürit ilişkisi ve ahi ocaklarında ise usta-çırak ilişkisi ile birbirlerine bağlanıyorlardı. Tasavvufi eğitimde, bir şeyhe intisab etmeden irşadın mümkün olamayacağı gibi Ahilikte de bir ustadan el almadan veya bir üstadın rehberliği olmadan bir sanata sahip olmak caiz görülmemiştir.²⁰⁹

Yine tasavvufta ve ahilikte üstaddan talebeye bilgi aktarımı ilkeleri konusunda da önemli ölçüde bir benzerlik bulunmaktadır. Ahilikte örtülü bilginin paylaşım ilkeleri; uzun süreli istihdam-eğitim, uzun süreli ve çok aşamalı terfi sistemi, sabir, sadakat, saygı-icazet alma, sevgi, sır tutma, samimiyet, güler yüzlü olma, güven, kanaat, yol kardeşliği, yaran odaları, yaranbaşı, işbaşında eğitim, yalnlık, hikayeler (kıssadan hisse çıkarma), affedici olma, öfkelenmeme ve doğruluk olarak sayılabilir.²¹⁰

Zâviyelerde düzenlenen Ahi sohbetlerinde Kur'ân, hadis, menâkıb, muâmelât-ı hukemâ, evsaf-ı müzekkâ, sergüzeşt-i sühedâ, nisbet-i ahıbbâ, letaüf-i zürefâ, esrâr-ı fukara, sulûk-ı evliyâ ve belâgât-ı suarâ'nın okunduğu nakledilmektedir. Bu, Ahilerin aldığı eğitimde tasavvufun özel bir yerinin olduğunu, tasavvufi seyr-u sülûkun ayrı bir önem arz ettiğini göstermektedir.²¹¹

Ahilik, bireylere ahlâk eğitimini kazandırmak için, dönemin şartlarına uygun metotlar uygulamıştır. Bunlardan biri tedric metodu denilen tümevarımdır. Tedric metodu ile verilen bilgiler, basitten karmaşığa, kolaydan zora, azdan çoğa doğru parça parça verilmiştir. Ahi ocaklarına giren kişiler, başta en basit bilgileri öğrenirler, basit işlerden başlıyorlardı. Tedric metodu hem teorik hem pratikte uygulanmıştır. Diğer bir metod ise soru-cevap metodudur. Muhatabın dikkatini

²⁰⁹ Mikail Bayram, a.g.e., ss. 54-55.

²¹⁰ Hulusi Doğan, Ahilik ve Örtülü Bilgi, Ekin Kitabevi, 2006, Bursa, ss.79-148.

²¹¹ Kadir Özköse, "Ahiliğin Tasavvufi Boyutu", *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, II, G.Ü Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Kırşehir, 2005, s. 742.

konu üzerinde yoğunlaştırmak, bilgisini ölçmek, eksikliğini tespit ve tamamlamak maksadıyla uygulanmıştır. Örnek alma metodu ise daha çok insan davranışlarında ve davranışları olgunlaştırmada takip edilmiştir. Hz. Muhammed ölçü alınarak dört halife ve Ahi pîrlerinin davranışları benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu da başlangıçta taklit etme ve derece edinme yoluyla kazanılan davranışlar şeklinde meyvesini vermiştir.²¹²

Nasihah etme metodu kötü olarak görülen bir hatanın düzeltilmesi gerektiğini belirtmek için kullanılmıştır. Telkin metodu ise iknaya dayanır ve bir davranışın ne kadar tekrar edilirse o derecede alışkanlık haline geleceğinden yola çıkarak uygulanır. Darb-ı mesel denilen metod ise temsil ve benzetmeler yoluyla konunun anlatılmasına dayanır. Emr-i bi'l-maruf, nehy-i an'il-münker yani iyiliği emretme, kötülüğü sakındırma metodu da Ahi ahlâk eğitiminde kullanılmaktadır. Semâ ve raksın da bir eğitim metodu olarak Ahilikte kullanıldığı görülür. Bununla Ahilerin gönül rahatlığına ermeleri sağlanmaktadır.²¹³

Kuşeyri'nin fütüvvetle ilgili olarak ifade ettiklerinden şu başlıklar ön plana çıkmaktadır:²¹⁴

1. Başkasını kendine tercih etmek
2. Başkasının kusurlarını hoş görmek ve ayıpları deşifre etmeyip setretmektir.
3. Fütüvvet ehli kişi düşmanı olmayan ve nefsini kendisine hasım etmiş kişidir.
4. Fütüvvet fedayı can ve mal edebilmektir.
5. Nefsin heva ve hevesine muhalefettir.
6. Kişinin vazifesini yapmak ve hak istememektir.
7. Fâkir ile zengini bir tutmaktır.
8. Dünya ve ahretten yüz çevirmektir.
9. Misafir ve ev halkını bir görmektir.
10. Herkese ikramda bulunmaktır, insan ayırmamaktır.
11. İncitmemektir.
12. Sünnete tabi olmaktır.
13. Nefse pay çıkarmamaktır.

²¹² Ayşe Yücel, "Ahilikte Eğitim ve Amaçları", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 319.

²¹³ Veysi Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Berikan Basım, Ankara, 2002, ss. 96-98.

²¹⁴ Kuşeyri, *Risale*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah yay., İstanbul, 2003, ss. 305-310.

14. Biriktirmemektir.
15. Nimeti paylaşıp, mihneti gizlemektir.

Tasavvufu ilgili yapılan tanımlara baktığımızda ise hemen hemen aynı şeylere vurgu yapıldığını görebiliriz:

1. Ceriri: Tasavvuf güzel huyları benimsemek, kötü huylardan kaçınmaktır.
2. Kettâni ve Mürtaîş: Tasavvuf ahlakıdır.
3. Cüneyd: Hakkın seni sende öldürmesi ve kendinde diriltmesidir.
4. Ebu Hamza Bağdâdî: Zengin iken fakir, aziz iken zelil, meşhur iken meçhul olmaktır.
5. Semnûn: Ne bir şeye malik olman ne de bir şeyin sana malik olmasıdır.
6. Ruveym: Allah'ın iradesine mutlak teslimiyettir.
7. Cüneyd: Allah'la beraberlik, nefisle sulhu olmayan bir savaştır.
8. Maruf Kerhi: Halkın elinde olandan ümit kesmektir.
9. Hamdun Kassar: Başkalarını affetmek, kendi nefsini kınamak
10. Adam ayırmamak, herkese ikram etmek, kötü olan her şeyi üzerine almak ama kendinden sadece güzel bir şey çıkmasıdır.
11. Kanını heder malını mübah görmektir. Fedayı can ve mal etmektir.

Dolayısıyla tasavvufun tanımları ile fütüvvetin tanımları örtüşmektedir. Bu tanımların tümü ortaya koymaktadır ki tasavvuf ve fütüvvet ve dolayısıyla ahilik ahlaki yönü ön plana çıkan bir yaşam biçimidir. Fütüvvetten ilk bahseden müellif sûfi Sülemi (ö.412/1021) ise fütüvveti Allah'a peygambere ve insanlara karşı davranış şekli olarak kabul eder. Onun fütüvvet tanımı şöyledir: "Allah'ın emirlerine uyma, güzel ibadet, kötülükleri bırakma, açıktan ve gizli olarak ahlakın en güzeline sarılmadır."²¹⁵ Bu aynı zamanda tasavvuf'un da tanımıdır.

Müşterek Ahlâki Öğeler

Şimdi yukarıdaki tanımlardan hareketle ahilik ve tasavvufta öne çıkan bazı ahlaki prensipleri ele alalım:

Cömertlik

Anadolu Ahîlerinin canlı tasvirlerini yapan Batuta, Ahîlerin cömertlik dayanışma ve konukseverliğinden çok etkilenmiştir. Bir yabancı olarak onların

²¹⁵ Sülemi, Tasavvufta Fütüvvet, çev. Süleyman Ateş, Ankara 1977, s. 22-24.

ortaklaşa kullandıkları mekanlarda kalan ve onlardan sıcak bir ilgi ve cömertlik gören Batuta, şükran duygusunun yanı sıra onların yaşantısını inceleme, onlarla ilgili ayrıntılı bilgi edinme imkanı da bulmuştur.²¹⁶ Fütüvvet ve ahiliğin temel ilkesi cömertliktir. Ahinin eli, sofrası ve kapısı açık olmalıdır.²¹⁷

Bununla ilgili Kuşeyri Risale'sinde şöyle bir hadise nakleder: Bir gün Ahmet bin Hadraveyh, karısı Ümmü Ali'ye dedi ki: Bir ziyafet vermek istiyorum. Bu davete fütüvvet ehlinin reisi Ayyar Şatır'ı da davet etmek istiyorum. Karısı:

-Madem böyle bir davet vermek istiyorsun, o halde koyunlarını, sığırlarını ve eşeklerini kes. O kadar çok et kes ki mahalledeki herkese yetsin, dedi.

Ahmet:

-Koyun ve sığır kesmenin manasını anlıyorum, fakat eşek kesmekten maksadın nedir, bunu anlayamadım, dedi.

Karısı:

-Birini evine davet ettiğin zaman en azından mahallenin köpekleri de bundan faydalanmaları gerekir, dedi.²¹⁸

Fütüvvet ve ahilikteki en temel prensip cömertliktir. Bu nedenle fütüvvet'in tanımlarından birinde "evine on kişi davet ettiğinde, evine 9 veya 11 kişinin gelmesinden rahatsız olmamaktır" şeklinde bir tanım yer almaktadır.

Nitekim Hz. İbrahim'e gelen bir mecusî'nin onun evinde misafir olarak kalmak istemesi üzerine Hz. İbrahim mecusî'ye Müslüman olmak şartı ile evinde misafir kalabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. İbrahim'e şöyle bir vahiy gelir: "Ey İbrahim, kafir olmasına rağmen biz bu adama 50 senedir rızık veriyoruz, senin kapına bir kez geldi, onu geri çevirdin, der."²¹⁹ Ahi ve fütüvvet ehli kişi öylesine cömert olmalıdır ki, sadece kendi akrabalarına ve yakınlarına ve Müslümanlara değil, Müslim gayr-ı Müslim hatta hayvanat bile bu cömertlikten istifade etmelidir.

²¹⁶ Cahen, a.g.e., s.200.

²¹⁷ Tuhfetu'l-vesaya, s. 209.

²¹⁸ Kuşeyri, Risale, s. 308.

²¹⁹ Kuşeyri, Risale, s. 307.

Cömertliğin neticesi misafirperverlik ve hizmettir. Ahilerin temel misyonu “ayende ve râvende’ye hizmettir.”²²⁰ İbn Batuta, ahiliğin Anadolu’da çok güçlü bir yapılanmaya sahip olduğunu ve Ahilerin en ücra köşelerde kurdukları zaviyelerle herkese kucak açtıklarını, yolların emniyetli olmadığını, taşıma araçlarının ibtidai olduğu bir devirde, seyahat edenlerin sığınabilecekleri birer konaklama yeri tesis ettiklerini ve bu şekilde sosyal dayanışmanın mükemmel örneklerini teşkil ettiklerini ifade etmektedir. Ahiler bu şekilde karşılık beklemeden çevrelere hizmet etmişlerdir.²²¹ Hilmi Ziya Ülken’in ifade ettiği gibi, bu zaviyeler topluma sosyal âdab-ı muâşeretini öğreten çok yönlü kurumlardı. Bu kurumlar, kaldırıldığında o görevi yerine getirecek yapılaşmaya gidilmediği için sosyal ahlâk dejenerasyonu yaşanmıştır.²²²

Sûfiler cömertliği Allah dostu olabilmenin temel şartlarından biri olarak görmüşlerdir. Onlara göre Allah kendine cimriden dost edinmemiştir. Allah u teâla cömerttir ve cömerti sever. İlk dönem sûfi müelliflerinden biri olan Kelâbâzî’ye göre hayâ, cömertlerin vasıflarından biridir. Cimri ise utanmaz. Hayâ, çirkin fiillerden ve kötü vasıflardan/davranışlardan imtina etmektir, kaçınmaktır. “*Allah kendisine dua eden kişiyi boş çevirmekten hayâ eder.*”²²³ hadisi de hayânın Allah’ın cömertliğinin bir neticesi olduğunu gösterir. Allah katında mü’min kulunun değeri af dilemişse, onun elini boş çevirmekten daha yücedir daha büyüktür.²²⁴

Cimrilik ise Allah’a güvenmemek ve Allah’a karşı kötü zan beslemektir. Çünkü kişi verdiği bir daha yerine gelmeyeceğinden korkar. Bu ise Allah’a karşı kötü zandan ileri gelir.²²⁵

²²⁰ Ömer Lütfi Barkan, “Kolanizatör Türk Dervişleri”, Vakıflar Dergisi, c. II, Ankara, 1942, s. 300.

²²¹ Mehmet Şeker, “İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik”, Kültür

Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.88.

²²² Cebecioğlu, Ethem, “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 220.

²²³ Tirmizî, Deâvât, 5/556-557.

²²⁴ Kelâbâzî, *age.*, s. 289.

²²⁵ Kelâbâzî, *Bahru’l-fevâid*, s. 187.

“Hırs ve cimrilikle imân, bir kulun kalbinde ebediyen bir araya gelmez.”²²⁶ İlk dönem müellif sûfîlerinden Kelâbâzî’ye göre; cimrilik ve iman ayrı ayrı iki güçtür bu iki güç kalpte bir arada bulunmaz.²²⁷ O, konuyla ilgili şu ayetleri zikreder: “Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır.”²²⁸, “Kim cimrilik yaparsa ancak kendi zararına cimrilik yapmış olur.”²²⁹ “Kimler nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”²³⁰

“Kalbe nur indiği zaman, kalp rahatlığa erer ve açılır.”²³¹ Dünyadan sakınmak, ebedi dünyaya yönelmek ve gelmeden önce ölüme hazırlanmak, gibi hususlar kişinin kalbini genişletir. Kimin kalbinde iman nuru varsa ve Allah gönlünü İslâm’a açmışsa o kişinin dünyadan uzaklaşması kolay olur. Kim de dünyadan ayrılamaz, onunla meşgul olur ve ona tamah ederse kalbindeki iman hakikatı görünmez olur. Çünkü bu kişi imanı zayıf bir mü’mindir.²³² Kelâbâzî, burada şu ayeti zikreder: “Onlar, kendilerinde fakirlik ve ihtiyaç olsa bile, onları öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte onlar muratlarına erenlerin ta kendileridir.”²³³

Dolayısıyla ahinin ve sûfinin en temel ortak vasıflarından birisi cömertliktir. Ahilikten kovulma şartlarından birisi ise kişinin cömert olmamasıdır. Ahi ve sûfi cömertliklerinin bir gereği olarak biriktirmekten uzak olmuşlardır. Mal biriktirmeyi Allah’a karşı güvensizlik olarak nitelemişlerdir. İkrâm ve gelene kalacak yer temini gibi hususlar ahilikte ve tasavvuftaki ortak hususlardır. Her iki kurum da bunun neticesi olarak ortaya çıkabilecek masrafları karşılamak için vakıflar kurmuşlardır.²³⁴

²²⁶ Buhârî, Edeb, 2811.

²²⁷ Kelâbâzî, *age.*, s. 187.

²²⁸ Al-i İmran, 2/180.

²²⁹ Muhammed, 38.

²³⁰ Teğabun, 16.

²³¹ Burada Zümer, 22. ayete telmih vardır.

²³² Kelâbâzî, *age.*, s. 187.

²³³ Haşr, 9; Aynı eser, s. 201.

²³⁴ İbn Batuta Seyahatnamesi, çev. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1971, s. 61.

Edep-Haya

Ahinin üç şeyi bağlı olmalıdır: Birincisi gözü haram olan şeylere kapalı olmalıdır. İkincisi ağız günah olan sözlere dedikodu ve gıybet kapalı olmalıdır. Üçüncüsü ise ahi'nin eli harama uzanmamalı, zulme kapalı olmalıdır.²³⁵ Edep kavramı da yukarıda sayılan bu üç şeye; yani ele, bele ve dile hakim olmak olarak özetlenmiştir. Tasavvufta ise riyazetin temel şartları mideye bağlı olarak, kişinin nefsi arzularına hakim olmasını, az konuşma, az yeme ve az uyuma şeklinde özetlenen prensiplerle ortaya konulmuştur. Yine Serrâc'ın edep tanımına baktığımızda, din ehli'nin edebinin riyazetle nefsi terbiye etmek ve şehvi arzulara terk etmek olduğunu söylemektedir.²³⁶

Kişiyi ahilikten düşüren afetlerden biri de edep ve haya sahibi olmamaktır. Süfîlerden bazıları ise tasavvufu edep ve haya olarak tanımlamışlardır.²³⁷ Süfîler hayayı Allah'tan haya ve mahlûkattan haya diye ikiye ayırmıştır. Allah'tan haya O'na karşı günah işlemek kalpte O'ndan başkasını barındırmamaktır. Dolayısıyla bu anlamdaki hayâ kalpten şehvet ve kötü duygularından uzaklaştırmaktır. Rasûlullah (s.) "*Allah'dan gerçek manada hayâ ediniz*" buyurduğunda, ashab, "*biz hayâ ediyoruz*" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah da (s.) *Hayır, öyle değil, Allah'tan gerçek manada hayâ edenler, başını ve onun içindekilerini, karnını ve içinde bulunduklarını korusun. Ölümü ve belâyı hatırlasın. Ahireti isteyen dünya zinetlerini terk etsin. Kim böyle yaparsa, Allah'tan gerçek manada hayâ etmiş olur.*" dedi ve sonra şöyle buyurdu: "*İşte, Allah'tan hayâ budur.*"²³⁸ Süfîlerden Abdullah Ceriri ise asıl olanın Allah'a karşı edepli olmak olduğunu ifade eder ve şöyle der: Yalnız olduğum zamanlarda bile yirmi sene var ki, oturduğum zaman ayağımı uzatmış değilim. Çünkü asıl olan Allah'a karşı edeptir.²³⁹

²³⁵ Burgazî, "Fütüvetnâme", (Çev. Gölpınarlı, A.), İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt XV, Sayı 1-4, İstanbul, 1954, s. 125-126-132; Tuhfetü'l-vesaya, s. 209.

²³⁶ Kuşeyri, Risale, s. 374.

²³⁷ Hamdi Tekeli, Tasavvuf Kültürüne Giriş, Uludağ Yay., Bursa 2011, s. 30.

²³⁸ Tirmizî, Kıyamet, 24; Kelâbâzî, Bahru'l-fevâid, s. 165; İbnü'l-Arabî de bu hadisten yola çıkarak hayânın sadece nefsin bir sıfatı olmadığını, her organ için ayrı hayânın olduğunu ifade eder. Örneğin harama bakmamak gözün hayâsı, dinlenmesi yasak olan şeyleri dinlememek kulağın hayâsıdır. Bkz. Hakim el-Suâd, Mu'cem, s. 728.

²³⁹ Kuşeyri, Risale, 373.

“Kişi kalbinde Allah’tan başkasını gördüğünde Rabbinden nasıl hayâ etmez” diyerek sürekli yaratıcı ile beraberliğe vurgu yapmışlardır. Bu ise hayânın en üst düzeyi olan murakabe halidir.²⁴⁰ Haya’nın murakabe ve ihsanla direkt ilişkisi vardır. Murakabede sâlik kendisini her şeyden soyutlayarak, nefsini sıfırlamasıyla, sahte benliklerden kurtulur, potansiyellerini inkişaf ettirerek, kendisini gerçekleştirir.²⁴¹ Mahlûkata karşı olan haya ise kişinin Allah’ın esma ve sıfatlarını kendisinde tecelli ettirip, güzel ahlaklı olmasıdır.

Ahilikin ahlaki yönünün vurgulandığı yerlerde, edep ve haya’nın kişinin hem insanlar nezdinde hem de Allah katında itibarını artıracaklarını söylemişlerdir. Nitekim Osman Gazi’ye kızını veren şeyh Edebalı de varlıklı ve mütevazı hâyâ sahibi bir ahidir. Osman Gazi ise edebiyetle temayüz etmiş bir şahsiyettir.²⁴²

İbadete Düşkünlük

Ahi ve sûfi sürekli Allah’la beraberlik şuuru içerisinde yaşayan imamı ihsan kıvamında yaşayan insanlar olmaları hasebiyle farz ibadetlerin yanında nafile ibadetlere de önem veren kişilerdir. Kişinin Allah’a nafile ibadetlerle yaklaşacağına inanırlar. Ahi namaza titizlikle devam eder. Çünkü namaz kişiyi kötülüklerden alıkoyar.²⁴³

Fetâ’nın bütün özelliklerini taşıyan bir kişinin Ahî olabilmesi için ibadetlerine gereken önemi vermesi ve namazını kazaya bırakmama şartı vardır. Dolayısıyla ahilikte ve fütüvvette ibadete düşkünlük önemli bir prensiptir.

Dünya’ya Düşkün Olmamak

Ahi ve sûfi dünya malından yüz çevirmişler onu sadece Allah rızasına ulaşmak için bir vesile olarak görmüşlerdir. Bu dünyanın geçici Ahiretin ise ebedi olduğunu bilerek dünyaya kendi kıymetince değer vermişlerdir.

²⁴⁰ Muhâsibî, *Risaletü'l-müstersidin*, s. 181.

²⁴¹ Maslow, Abraham, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, çev. Okhan Gündüz, İstanbul 2001, s.104.

²⁴² Hoca Sadettin Efendi, “Tacu’t-Tevarih” çev.: İsmet Parmaksızoğlu, c. I, Ankara, 1974, s. 28.

²⁴³ Ayet.

Dünyaya düşkün olanlar yatırımını buraya yaparlar. Ahilik ve Tasavvuf'ta ise temel hedef ahrettir. Bu nedenle her iki disiplinde de "biriktirmek" ve "mala düşkünlük" kötü görülmüştür.

Kuşeyri Risale'sinde Fütüvvet bahsinde, dünyaya düşkün olmayan Cafer-i Sadık'la ilgili şöyle bir hâdise nakleder:

"Hacılardan biri, Medine-i münevvere'de uyumuş, uyanınca para kesesinin çalındığını vehmetmişti. Keseyi aramaya başlayan adam bu esnada Cafer-i Sâdık'a raslamış, yakasına yapışarak: Kesemi sen çaldın, demişti. Cafer-i Sâdık: Kesede ne vardı, diye sormuş. Bin dinar, vardı cevabını alınca adamı almış evine götürmüş, eline bin dinar saymış ve vermişti. Parayı alan adam evine dönmüş, içeri girmiş, çaldırıldığını sandığı paranın evde olduğunu görünce doğru Cafer-i Sâdık'a gidip, özür dilemiş. Paraları geri iade etmek istemiş. Fakat Cafer-i Sâdık paraları almayı reddetmiş "Elimden çıkan bir şeyi tekrar geri almam" demiştir. Bu duruma şaşırان adamcağız, çevresindekilere "bu zat kimdir" diye sorunca, kendisine: Bu zat Cafer-i Sâdık'tır, denilmiştir."²⁴⁴

Nefsin Esiri Olmamak

Nefs, zaman içerisinde can, kalp, ruh, ceset, benlik, nazarı değen göz, bir şeyin hakikati, özü mânâlarında kullanılmıştır.²⁴⁵ Ayrıca nefsi, azamet, izzet, gayb ve irade mânâsında kullanılanlar da vardır.²⁴⁶

Kur'an-ı Kerim'de üç yüze yakın yerde geçen nefis, sekiz farklı anlamda kullanılmıştır.²⁴⁷ Bunlar: Zatullah, insan ruhu, kalb, insan bedeni, bedenle beraber ruh, insan bedeninde bulunan ve insana kötülüğü emreden cevher mânâsına gelen nefis, zat, cinstir.

Kuşeyri Risale'sinin Fütüvvet bahsinde nefsinin esiri olmayan bir Feta'nın halini şöyle anlatır: "Adamın biri bir kadımla evlenir gerdeğe girmeden önce

²⁴⁴ Kuşeyri, Risale, s. 310.

²⁴⁵ Fîruzâbâdî, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Beyrut 1991, II, 253.

²⁴⁶ Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsaniüstü*, Dergah Yay., İstanbul 1985, s. 170; Uludağ, *Tasavvut Terimleri*, s. 368; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri* s. 545; Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, s. 37-45; Ahmet Ögke, *Kur'an'da Nefs Kavramı*, İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 13-15.

²⁴⁷ Mehmet Ali Aynî, "Nefs Kelimesinin Mânâları", *Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1930, sayı 14, s. 46-52; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 543-546.

kadının rahminde ur denilen bir hastalık zuhur eder. Adam kadının üzülmelerini ve utanmasını önlemek için önce gözüm ağrıyor der, sonra gözlerinin âmâ olduğunu söyler. Kadın bu durumda rahatlar. Kadın adamla evlenir, gerdeğe girilir, yirmi yıllık bir evlilikten sonra kadın vefat eder. Ve adam o zaman gözlerini açar. Adama bu durumun sebebi sorulur ve adam: âmâ olmuş değildim, fakat eşim mahzun olmasın diye âmâ göründüm, diye cevap verir.²⁴⁸

Bu ise nefsin en büyük arzularından biri olan cinsel arzusunun peşinde koşmayan bir Fetanın en güzel misallerinden biridir.

Ahi, eline diline ve beline hakim olan kişidir. Dolayısıyla bir Feta'nın ahi olabilmesi için ahlaki belli kıvama ulaşmış belli olgunlukta olması gerekmektedir. Yani "ahi" nefsinin arzularına gem vurabilen kişidir. Tasavvuf ise iki temel üzerine oturmaktadır. Birincisi nefis tezkiyesi ikincisi kalp tasfiyesidir. Bu nedenle her iki disiplinde de nefsin tezkiyesi önem arz etmektedir.

Emr-i bil maruf nehy-i ani'l-münker (iyiliği tavsiye kötülükten men etme)

Tasavvufi yolda emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkerin önemi büyüktür. Bunun için en önemli eğitim metodu sohbettir. Birçok tarikatta sohbet tarikat esaslarından sayılmıştır. Nasûhî Sohbet, tasavvuf ıstılahında müridin, mürşidi ile görüşmesi, mürşid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansımalarıdır.²⁴⁹ Sûfilere göre emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker vaciptir.²⁵⁰

Bir ahinin, sosyal düzene katkıda bulunabilmek için çevresindeki insanları iyiliğe yönlendirmesi ve yanlışlıkları ise engellemeye çalışması, ahiliğin bir gereğidir.

Helal kazanç sahibi olma

Ahilerin ve sûfilerin birer meslek sahibi kişiler olması helal kazanca ve el emeği ile geçinmeye verdikleri önemin bir göstergesidir. Ahilik'in aynı zamanda bir esnaf ve sanat teşkilatı olması dolayısıyla önümüzde başkasına el açmayan

²⁴⁸ Kuşeyri, Risale, s. 308.

²⁴⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 647; Safer Baba, *İstılâhât-ı Sofiye fi Vatan-ı Asliye: Tasavvuf Terimleri*, Heten-Keten Yay., İstanbul 1998, s. 253.

²⁵⁰ Nasûhî, *Mürâselât*, vr. 88b.

kendi emeği ile geçinen bir grup sözkonusudur. Ahilik insanlara iş alanı sağlamış, yabancı sanatkarlarla ekonomik rekabete destek olmuş, üretim kalitesini korumuş, ihtiyacın tesbitinde rol almış, ekonomik bağımsızlıkta katkıda bulunmuş, ihtiyaç sahiplerine destek olmuş önemli bir kurumdur. Ancak tüm bu sayılanların temelinde “helal kazanç” düşüncesi hakimdir.

Ahiliğin esnaflıkla alakalı yönü ön plana çıkmasına rağmen ahilik sadece bir esnaf örgütlenmesi değildir. Halife Nasır lidinillah’ın şeyhi olan Sühreverdi (1145-1234)’nin telkinleri ile fütüvvetçiliğe olumlu yaklaşan Konya Selçuklu hükümdarı I. İzzettin Keykubatla güçlenen Ahilik, üstlendiği bir takım kolluk görevlerine bağlı olarak toplumsal düzenin sağlanmasına da katkıda bulunmuştur.²⁵¹ Evhadüddin Kirmani, birçok tarikatte olduğu gibi müridlerin halktan bir şey talep ve kabul etmelerini yasaklamış, aksine halka vermek ve cömertlik geleneğini devam ettirmiştir.

Sûfilere göre tasavvuftaki vera’ın helal kazançla ilgisi vardır. Ancak sadece helal kazançla ilgili değildir. Başka şüpheli şeylere girmekten kaçınmak da sûfilere göre vera’ ile alakalıdır. Ayrıca helâl ve mübah olduğu kesinlikle bilinen şeylerin ihtiyaç ve zaruret miktarından fazla olan kısmını terk etmek de bu konu içine girmektedir. Sûfiler vera’ı önemsemişler ve onurlu bir makam olarak görmüşlerdir.²⁵² Nitekim Resûlüllah (s.)’in “*Dininizin temeli vera’dır.*”²⁵³ hadisi de bunun önemini vurgulamaktadır. “Haris-i Muhâsibî’nin babasından otuz bin dinardan fazla miras kaldığı halde: “Babam kaderî idi”, diyerek mirastan bir kuruş bile almaması²⁵⁴ verâ ve helal kazanca verilecek en güzel örnektir.

Aşağıdaki örnek de helal kazanç ve çalışmanın önemine işaret etmektedir :

İmam-ı Azam’a birisi gelip, « Ey İmam, bana yirmi dört saatte nasıl ibadetler yapacağımı bildirir bir liste vermeni rica ediyorum » der. Büyük imam o kimseye İslam’ın ticaret hakkındaki emir ve öğütlerini içeren bir liste sunar. Adam « Ya imam ben mi yanlış söyledim, yoksa siz mi yanlış anladınız? Ben sizden sizden ibadet listesi istedim, siz ise bana ticaret listesi verdiniz » der. İmam, dünyalar

²⁵¹ Franz Taeschner, “İslam Ortaçağında Fütüvvet Teşkilatı”, Çev. Fikret Işıltan, İÜ. İktisat Fakültesi Mecmuası, C.XV, 1953-1954., ss.17-20.

²⁵² Serrac, *Lüma*, s. 44.

²⁵³ Taberani, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, c. XI, 38; Aclûni, *Keşfu’l-hafâ*, c. II, s. 111; İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi garibi’l-hadis*, c. V, ss. 174-175.

²⁵⁴ Kelâbâzî, *Ta’arruf*, s. 147.

durdukça geçerli olacak can simidini muhatabına giydirir: “Aşî helal olmayanın işi helal olmaz”.²⁵⁵

Riyadan Uzak Olmak

Çok yönlü bir fikir adamı olan Ahî Evran’ın fikir hayatında en önemli ve en büyük yeri, Melâmilik işgal etmektedir. Ahî Evran’ın şeyhi Evhadü’-d-din-i Kirmani’nin meşrebinin en belirgin yanı da melâmet yolunda sivrilmiş olmasıdır. Evhadü’-d-din Kirmani ve ahiler gösterişten uzak yaşamışlardır. Melâmet bir inanış tarzı ve bu inanış tarzına dayalı olan ahlak kuralları ve yaşayış stilidir. Ahî Evran’ın tasavvuf meşrebinde melâmet yolunu tutmuş olması haliyle, Ahî teşkilâtının iş ve sanat ahlakının büyük ölçüde Melâmiliğe dayandığında şüphe yoktur.²⁵⁶

Ahilik ve tasavvufta gösteriş kötü görülmüş, gösteriş yapanların bu işin hakikatine eremeyenler olduğu ifade edilmiştir.

Buraya kadar zikredilen ana benzerlik alanlarına ilave olarak tasavvuf ve ahilikte ortak unsur olarak değerlendirilebilecek diğer bazı alanlar disiplin, itaat, kurallara riayet, hoşgörü, sabır, şükür, ehil olmayana kapalılık ve yolun-mesleğin sırrını yabancıya açmama, alçakgönüllülük, doğru sözlük olmak sıralanabilir.

Sonuç

Özetlemek gerekirse ahinin ve sûfinin değişmez ve vazgeçilmez kabul edilen ahlaki ilke ve öğretileri şunlardır:

- 1- Namazı bırakmamak. Çünkü namaz insanı her türlü kötülükten uzak tutar.
- 2- Haya sahibi olmak Haya, insanın toplum içindeki itibarını artırır.
- 3- Dünya hayatına esir olmamak. Fani olanları kutsayıp yüceltmek insanın itibarını yok eder.

²⁵⁵ Hami Usta, Ahilik ve Ticaret Ahlakı, « İş ve Ticaret Ahlakı », Trabzon Belediyesi Yayınları, Trabzon, 1996, s.5.

²⁵⁶ Mikail Bayram, “Ahî Evren: Tasavvufi Düşüncenin Esasları”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,

2006, ss. 49-50.